

УДК 332.012

Т. А. Ільїна

аспірантка

ORCID: 0000-0002-1609-2750

Київський національний університет будівництва і архітектури

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БУДІВЕЛЬНИХ ПРОЕКТІВ

У статті проведено аналіз проблематики управління ризиками будівельних проектів, зокрема розроблено теоретико-емпіричну та організаційно-прикладну структурування елементів системи управління ризиками будівельних проектів в яких деталізовано: ціль, функції, задачі, принципи, методичне забезпечення, методи оцінки системи.

У контексті формування ефективної моделі управління ризиками будівельних проектів запропоновано імплементувати інтегративно-конвергенціальний підхід, визначивши його, як методологію дослідницького процесу, яка використовує синергію системного, цільового, функціонального, процесного, ситуаційного, кібернетичного, рефлексивного підходів з метою упередження ризиків реалізації будівельних проектів.

Ключові слова: будівництво, управління, проект, ризики.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Дослідження проблематики розвитку ризик-менеджменту в будівництві є пріоритетом, що пов'язано зі зростанням конкуренції на світових ринках, загальною тенденцією збільшення ризиків, зміною їх кількісно-якісних характеристик, зростаючою кумуляцією ризиків в діяльності бізнес-структур, особливо в фінансовій сфері. Вищезазначене актуалізує принципово нові завдання, обумовлені системністю організації та управління ризиками, на основі вдосконалення підходів, концептів, методологій.

Ефективне управління ризиками в будівництві – є однією з передумов підвищення рівня конкурентоспроможності господарюючого суб'єкта. Сучасний стан будівельних підприємств потребує розробки та імплементції нових підходів до організації їх виробничо-комерційної діяльності, що надасть можливість забезпечити підвищення ефективності виробництва. Функціонування в динамічних умовах ринкової економіки, створюють ризики господарської діяльності будівельних підприємств і обумовлює потребу в розробці та впровадженні дієвої організаційно-економічної системи управління ризиками будівельних підприємств з метою забезпечення їх стійкості, конкурентоспроможності.

У зв'язку з цим найбільш характерними для будівельної сфери є ризики: порушення будівельного процесу, вибуття основних засобів, зниження рівня якісних показників; ризик зміни валютних курсів та цін, інфляції, конкуренції; фінансовий ризик, пов'язаний зі зниженням рівня прибутку, доходів,

капіталу. Будівельні підприємства функціонують в нестійких економічних умовах. Ефективна діяльність в будівництві залежить від уміння оцінити ситуацію, підготувати і реалізувати комплекс заходів для зниження та упередження виникнення ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях зарубіжних економістів Р. Каплана, А. Майкса, Ф. Найта, К. Фрутта, Д. Шаферстейна [3; 6-7] розглядаються загальні концепції ризику і невизначеності. Роботи вчених В. В. Божкова, С. М. Ілляшенко, О.Г. Ратушняк [1; 4] аналізують низку проблем по класифікації та формуванні системи управління ризиками. К. Д. Семенова та К. І. Тарасова [5] наводять основи якісної і кількісної оцінки ризиків, а також методи управління ними викладені в дослідженнях. Проте, недостатньо вивчені проблеми управління ризиками будівельними проектами.

Натепер, виникла доцільність у впровадженні комплексного підходу до дослідження ризиків, який поєднував би існуючі підходи з новітніми з метою вироблення уніфікованого відповідно до специфіки управління будівельними проектами. Тому актуальним є формування ефективної організаційно-економічної системи управління будівельними проектами з урахуванням можливих ризиків. Доцільність вивчення і вирішення проблем, пов'язаних з управління ризиками в будівництві зумовили напрям і структуру наукового дослідження.

Метою статті є розробка теоретико-емпіричної та організаційно-прикладної структуризації елементів системи управління ризиками будівельних проектів на засадах інтегративно-конвергенційного підходу.

Основні результати досліджень. Інтенсифікація в сучасній економічній науці проблематики управління ризиками будівельних проектів на основі економіко-математичних методів та інформаційних технологій, а також інкорпорації теоретичних здобутків в практику надає можливість збільшити тривалість їх життєвих циклів, підвищити стійкість до зовнішніх впливів, а також оптимізувати результати їх виробничо-комерційної діяльності.

Ризик визначається ймовірністю природою ринкової діяльності та невизначеністю ситуації, в якій вона здійснюється. Окрім того, варто враховувати, що ризик притаманний всім процесам. З метою прийняття ефективних рішень про вибір політики в сфері підвищення результативності діяльності і в умовах існування значних ризиків важлива роль відводиться можливості управління ними, використанню тих інструментів, які надають можливість приймати оптимальні рішення [5].

Проведений теоретичний аналіз сутності ризиків, їх безпосередніх взаємозв'язків зі стратегіями, цілями будівельної компанії, етапів їх життєвого циклу, свідчить про те, що управління ними варто здійснювати, ґрунтуючись на цільовому, процесному, маркетинговому підходах. Враховуючи цю особливість реалізується підхід, що отримав в наукових дослідженнях назву інтегративно-конвергенційного, який можна інтерпретувати як системний, проте, він може інкорпорувати інші підходи, але це залежно від управлінської ситуації.

Отже, інтегративно-конвергенціальний підхід в контексті формування ефективної моделі управління ризиками інноваційних проєктів в будівництві – це методологія дослідницького процесу, яка використовує синергію системного, цільового, функціонального, процесного, ситуаційного, кібернетичного, рефлексивного та інші варіації цих підходів з метою упередження ризиків реалізації інноваційних проєктів в будівництві.

Аналіз нестабільного середовища будівельних компаній і застосовуваних на практиці підходів до управління ризиками надає можливість констатувати наступне: управління ризиками організовано на засадах структурно-функціонального підходу. Спеціальної інфраструктури управління ризиками в будівельних компаніях, зазвичай, не передбачено. Виконання певного спектру функцій і завдань, пов'язаних з ризиками компанії, покладено на певні підрозділи.

Так, оцінкою і хеджуванням фінансових ризиків займається фінансова служба. Менеджери по роботі з клієнтами при оформленні договорів в основному оцінюють ризик укладання угоди з ненадійним клієнтом за його фінансовим станом та кредитній історії. Керівництво компаній усвідомлює значимість управління ризиками, але розуміє його не як цілісний корпоративний механізм, а як набір декількох інструментів для вирішення ситуаційних завдань. З цих інструментів перевага надається вже перевіреним і досить зрозумілим: таким, як регламентація, хеджування і страхування [4-5].

Переважають ринкові методи управління ризиками - хеджування і страхування. Стратегічне планування в управлінні ризиками відсутнє, дослідження потенційних ризиків не проводиться. Надамо системний опис організаційної моделі управління ризиками, що склалася в більшості будівельних компаніях (табл. 1).

Аналізуючи описану структуру організацію елементів системи управління ризиками будівельних компаній, можна виділити низку властивих їй організаційно-економічних та методологічних недоліків: незначна цільова орієнтація; обмежений набір функцій, завдань і принципів управління, що не відповідає спектру ризиків виробничо-економічної діяльності; не передбачено посади ризик-менеджера, який має компетенції в сфері управління ризиками; відсутність єдиного розуміння ризику, прийнятої в компанії класифікації ризиків; інформація про ризики збирається і враховується обмежено - лише про певні типи ризиків: таких, як фінансовий і кредитний.

Враховуючи досить широкий спектр ризиків в діяльності будівельних компаній, і застосування фрагментарних підходів до управління ними, можна зробити висновок про доцільність ініціації проєктів з розробки та інкорпорації інтегративно-конвергенціального підходу щодо формування системи управління ризиками будівельних проєктів.

Отже, відповідно до характеру проблем і ризиків, властивих будівельним компаніям, а також специфіці структури та операційної діяльності доцільно вводити посаду ризик-менеджера, закріпивши його функції і повноваження в посадовій інструкції. Така пропозиція обумовлена потребою в: координації всіх процесів управління ризиками; забезпеченні реалізації інтегративно-

конвергенціального підходу до управління ризиками; сприяння інформованості керівництва про ризикові ситуації виробничо-комерційної діяльності компанії.

Оптимізована модель системи управління ризиками проектів в будівельних компаніях має формуватись на основі вирішення проблем, властивій існуючій моделі, які виокремлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Структуризація елементів системи управління ризиками будівельних компаній
(модель «як є»)

Елементи системи управління	Характеристика
Ціль	Запобігання / зниження втрат від несприятливих подій.
Функції	Моніторинг фінансового стану клієнтів, дебіторської заборгованості; контроль; трансфер ризиків.
Задачі	Збір, обробка та облік інформації, що стосується управління ризиками.
Кадрові ресурси	Окрема штатна посада ризик-менеджера не передбачена.
Організація управління ризиками	Відділ управління ризиками відсутній; функції, повноваження і відповідальність за окремі типи ризиків (переважно фінансові (ринкові) і кредитні) розподілена за структурно-функціональним принципом.
Методичне забезпечення	Не передбачено внутрішній регламент (керівництво) з управління ризиками.
Інформаційне забезпечення	Відсутня повна база даних за ризиками (збирається і реєструється тільки частина такої інформації і не у всіх відділах).
Методи оцінювання ризиків	Статистичний; метод доцільності затрат; метод експертних оцінок; аналітичний; метод аналогій.
Інструментарій управління ризиками	Передача ризиків; диверсифікація (надання послуг компаніям, що працюють в різних галузях).
Кількісні параметри, що використовуються в системі управління ризиками	Економічні показники діяльності підприємства (рентабельність, дебіторська заборгованість, показники ефективності, ліквідність), в тому числі фінансові коефіцієнти (заборгованості, оборотності, прибутковості, окупності інвестицій, власного капіталу); ринкові показники.

У контексті системних трансформацій надамо опис необхідних елементів проектованої моделі, тому теоретико-емпірична структуризація елементів системи управління ризиками будівельних проектів (модель «як має бути») представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Теоретико-емпірична структуризація елементів системи управління ризиками будівельних проектів (модель «як має бути»)

Елементи системи управління	Характеристика
Ціль	Зменшення впливу на компанію зовнішніх і внутрішніх несприятливих змін: підвищення антикризової стійкості; економія ресурсів; підвищення якості інформації для прийняття рішень.
Функції	Планування (побудова системи фінансових показників, що визначають варіанти розвитку компанії при виникненні різних видів ризику); організація (введення посади ризик-менеджера, закріплення його обов'язків в посадовій інструкції, розробка методик та регламентів); контроль (перевірка якості роботи по зниженню ступеня ризику, збір інформації про ступінь виконання наміченої програми дій); превентивні заходи щодо попередження ризиків.
Задачі	Організація інфраструктури управління ризиками: регламентування процесів управління ризиками; розподіл повноважень і відповідальності за ризики; аналіз ризиків і розрахунок ключових індикаторів, необхідних для формування стратегій, оперативних планів управління ризиками; планування витрат на управління ризиками (страхування, утримання ризиків, оплата праці ризик-менеджера, інформаційне забезпечення).
Принципи	Системності (аналіз і оцінка ризиків у всіх сферах діяльності компанії); безперервності (не фрагментарна, а налагоджена постійна робота системи управління ризиками); документування (звіти керівництву про виконану роботу з аналізу, оцінки ризиків з кількісними показниками, а також з розрахунком витрат на реалізацію заходів щодо зниження ризиків).
Методичне забезпечення	Регламентування процесу управління ризиками, який надає основні визначення, класифікації, методи аналізу та оцінки ризиків, способи документування, обліку та звітності, взаємозв'язку відділу управління ризиками з іншими підрозділами.
Методи оцінювання ризиків	Експертна оцінка та аудит ризиків: економічний аналіз (використання фінансових коефіцієнтів); складання протоколів та зведеної таблиці ризиків компанії; комбіновані методи.

Враховуючи практичні аспекти впровадження нової моделі в таблиці 3 представлено організаційно-прикладну структуру елементів системи управління ризиками будівельних проєктів.

Таблиця 3

Організаційно-прикладна структура елементів системи управління ризиками будівельних проєктів
(модель «як має бути»)

Елементи системи управління	Характеристика
Кадрові ресурси	Посада ризик-менеджера, що має доступ (на дорадчій основі) до керівництва, в перспективі - розширення кількості співробітників в цій сфері.
Організація управління ризиками	Створення відділу управління ризиками; розподіл функцій, повноважень і відповідальності за ризики: на рівні вищого керівництва - аналіз стратегічних ризиків і розробка стратегічних планів управління; на рівні підрозділів - оперативне управління ризиками; на рівні відділу управління ризиками - координація, методичне забезпечення, консультування, інформаційно-аналітична підтримка.
Інформаційне забезпечення	Створення зведеної бази даних за ризиками компанії, що формується на основі власних досліджень ризиків та інформації інших підрозділів - фінансового відділу; інкорпорація спеціалізованих інформаційних систем управління ризиками.
Інструментарій управління ризиками	Трансфер ризиків (страхування, хеджування - укладення договорів з постачальниками у відношенні ціни); резервування (створення фонду ризиків); диверсифікація; аутсорсинг.
Кількісні параметри, що використовуються в системі управління ризиками	Економічні показники діяльності підприємства, в тому числі фінансові коефіцієнти; ринкові показники (ціни, відсоткова ставка, курси валют); рейтинги ризиків; вартість ризиків; показники ефективності системи управління ризиками (співвідношення витрат на утримання з фінансовим результатом, загальний рівень втрат).

Відмінні переваги складу і змістовних особливостей елементів змодельованої системи управління ризиками надають підставу розраховувати, що їх використання на практиці надасть можливість будівельним компаніям успішно працювати з усім спектром ризиків, пов'язаних з їх діяльністю. Варто зазначити, що запровадження посади ризик-менеджера перед початком ініціації будівельного проєкту надасть можливість йому долучитись до проєкту і сприяти, завдяки

наявності професійних компетенцій в цій сфері, ефективній реалізації. Ризик-менеджер здійснює моніторинг стану справ по проєкту і несе відповідальність за процес виявлення та оцінки ризиків вже на початковому етапі реалізації проєкту.

Процес управління ризиком, доцільно, організувати та вказати терміни проведення робіт, форму і обсяг представлення результатів, вказати склад і порядок виконання процедур аналізу та оцінки рівня ризику, підготувати нормативну, довідкову й поточну інформацію, розпочати процес розробки заходів щодо зниження рівня ризику і довести напрацьовані пропозиції до відома керівництва будівельної компанії, сприяти реалізації превентивних заходів. Ця сукупність дій входить до складу функції «координація процесу управління ризиком» [1].

Висновки. На основі проведеного аналізу проблематики управління ризиками будівельних проєктів розроблено теоретико-емпіричну та організаційно-прикладну структуру елементів системи управління ризиками будівельних проєктів в яких деталізовано: ціль, функції, задачі, принципи, методичне забезпечення, методи оцінки системи.

У контексті формування ефективної моделі управління ризиками будівельних проєктів запропоновано імплементувати інтегративно-конвергенціальний підхід, визначивши його, як методологію дослідницького процесу, яка використовує синергію системного, цільового, функціонального, процесного, ситуаційного, кібернетичного, рефлексивного підходів з метою упередження ризиків реалізації будівельних проєктів.

Список літератури:

1. Ілляшенко С. М. Управління екологічними ризиками інновацій: монографія / С. М. Ілляшенко, В. В. Божкова. – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2004. – 214 с.
2. Куліков П. М. Управління енергозбереженням на будівельних підприємствах: теорія, методологія, практика : моногр. / П. М. Куліков, М. М. Климчук. – Івано-Франківськ, вид-во «Фоліант», 2017. – 344 с.
3. Найт Ф. Х. Риск, неопределенность и прибыль / пер. с англ. - М.: Дело, 2003. - 360 с.
4. Ратушняк О.Г. Управління еколого-економічними ризиками інноваційних енергозберігаючих проєктів у будівництві / О.Г. Ратушняк // Управління проєктами та розвиток виробництва: Зб.наук.пр. - Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2010. - № 3(35). – С
5. Семенова К. Д. Виявлення та оцінка ризиків як елемент забезпечення конкурентоспроможності підприємства / К. Д. Семенова, К. І. Тарасова // Конкурентоспроможність підприємства : оцінка рівня та напрями підвищення : [монографія / за заг. ред. О. Г. Янкового]. – Одеса : Атлант, 2013. – С. 337-352
6. Froot K.A. A Framework for risk management / K.A. Froot, D. Shaferstein, J.K. Stein // Harvard Business Review. – 1994. – P. 25.
7. Kaplan R.S. Managing risks: a new framework / R.S. Kaplan, A. Mikes // Harvard Business Review. – 2012. – June. – P. 90.

8. Беленкова О.Ю. Система методів управління розвитком будівельного підприємства. Економіка та держава, 2007, №9, С.38-42.
9. Ницев С.К. Выживание предприятия строительной отрасли в ситуации деструкции рынка 2009 года – практические рекомендации. URL: <http://www.gdeetotdom.ru/ analytics/building/1813396/>.
10. Титок В.В. Формування моделі житлового будівництва в місті. Шляхи підвищення ефективності будівництва в умовах формування ринкових відносин”, Вип.30. К.: КНУБА, 2013. 90-99с.
11. Кравченко О. С. Ризикостійкість як передумова ефективного розвитку підприємства: індикатори визначення та методика діагностики. Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Сер.: Економічні науки. 2013. № 4. С. 81-90. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdnuete_2013_4_11
12. Вітлінський В.В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком / В.В. Вітлінський, П.І. Верчено. – К.: KHEU, 2000. – 292 с.

References:

1. Pliashenko, S. M. (2004) Upravlinnia ekolohichnymy ryzykamy innovatsij: monohrafiia /V. V. Bozhkova. – Sumy: VTD „Universytets'ka knyha”. – 214 p.
2. Kulikov, P. M (2017). Upravlinnia enerhozberezhenniam nabudiveln'nykh pidpryemstvakh: teoriia, metodolohiia, praktyka : monohr. /M. M. Klymchuk. – Ivano-Frankivs'k, vyd-vo «Foliant». – 344 p.
3. Najt, F and Kh. Rysk (2003), neopredelennost' y prybyl' / per. s anhl. - M.: Delo. - 360 p.
4. Ratushniak, O.H (2010). Upravlinnia ekolohe-ekonomichnymy ryzykamy innovatsijnykh enerhozberihaiuchykh proektiv u budivnytstvi / Upravlinnia proektamy ta rozvytok vyrobnytstva: Zb.nauk.pr. - Luhans'k: vyd-vo SNU im. V.Dalia, - № 3(35). – p
5. Semenova, K. D (2013). Vyialennia ta otsinka ryzykiv iak element zabezpechennia konkurentospromozhnosti pidpryemstva /K. I. Tarasova // Konkurentospromozhnist' pidpryemstva : otsinka rivnia ta napriamy pidvyschennia : [monohrafiia / za zah. red. O. H. Yankovoho]. – Odesa : Atlant, – p. 337-352
6. Froot, K.A. A (1994) Framework for risk management /D. Shaferstein, J.K. Stein // Harvard Business Review. – R. 25.
7. Kaplan, R.S (2004). Managing risks: a new framework / R.S. Kaplan, A. Mikes // Harvard Business Review. – 2012. – June. – R. 90. Upravlinnia ekolohichnymy ryzykamy innovatsij: monohrafiia /V. V. Bozhkova. – Sumy: VTD „Universytets'ka knyha”. – 214 p.
8. Bielenkova, O.Yu. (2007), “Systema metodiv upravlinnia rozvytkom budiveln'noho pidpryemstva”, Ekonomika ta derzhava, 2007, vol.9, pp. 38-42.
9. Nyshev, S.K. (2010) , “ Vyzhyvanye predpriatyia stroytel'noj otrasly v sytuatsyy destruktssy rynka 2009 hoda – praktycheskiye rekomendatsyy”. URL: <http://www.gdeetotdom.ru/ analytics/building/1813396/>.

10. Tytok, V.V. (2013), "Formuvannia modeli zhytloвого budivnytstva v misti", Shliakhy pidvyshchennia efektyvnosti budivnytstva v umovakh formuvannia rynkovykh vidnosyn, vol.30, pp. 90-99.

11. Kravchenko, O. S. (2013), "Ryzkostijkist' iak peredumova efektyvnoho rozvytku pidpryiemstva: indykatory vyznachennia ta metodyka diahnostyky", Visnyk Donets'koho natsional'noho universytetu ekonomiky i torhivli im. Mykhajla Tuhana-Baranovs'koho. Ekonomichni nauky, vol. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdnuete_2013_4_11

12. Vitlins'kyj, V.V. and Vercheno, P.I. (2000), Analiz, modeliuvannia ta upravlinnia ekonomichnym ryzykom. K.: KNEU, pp. 292.

Т. А. Ильина

Организационно-экономическая система управления рисками строительных проектов

В статье проведен анализ проблематики управления рисками строительных проектов, в частности разработаны теоретико-эмпирическую и организационно-прикладную структуризацию элементов системы управления рисками строительных проектов в которых детализированы: цель, функции, задачи, принципы, методическое обеспечение, методы оценки системы.

В контексте формирования эффективной модели управления рисками строительных проектов предложено имплементировать интегративно-конвергенциальный подход, определив его, как методологию исследовательского процесса, который использует синергию системного, целевого, функционального, процессного, ситуационного, кибернетического, рефлексивного подходов с целью предупреждения рисков реализации строительных проектов.

Ключевые слова: строительство, управление, проект, риски.

T. Illina

Organizational-economic system of risk management of construction projects

The article analyzes the issues of risk management of construction projects, in particular, the theoretical-empirical and organizational and applied structuring of elements of the risk management system of construction projects is elaborated: the purpose, functions, tasks, principles, methodological support, methods of estimating the system.

In the context of the formation of an effective risk management model for construction projects, it is proposed to implement an integrative-convergence approach, identifying it as a research methodology that uses synergy of system, target, functional, process, situational, cybernetic, reflexive approaches in order to prevent the risks of implementing construction projects.

Keywords: construction, management, project, risks.